

Hempens een kunstwerk voor het leven

Ansje Monkhost

Hempens en Teerns, of zoals de Friezen zeggen Himpens en Tears, twee dorpjes onder de rook van Leeuwarden. Wie uit deze richting een kilometer naar het zuiden reist, komt ze al snel tegen. Een lieflijk landschap, stilte en een paar honderd inwoners die de boerderijen en een klein aantal huizen bewonen.

Landschappelijk gezien is Hempens-Teerns een weg-dorp, doorsneden door de vaart De Greuns. Er is een brug en een klein nieuwbouwwijkje. In het noordwesten doemt de skyline van Leeuwarden op, in de andere richtingen kijk je uit over het Friese terpen-

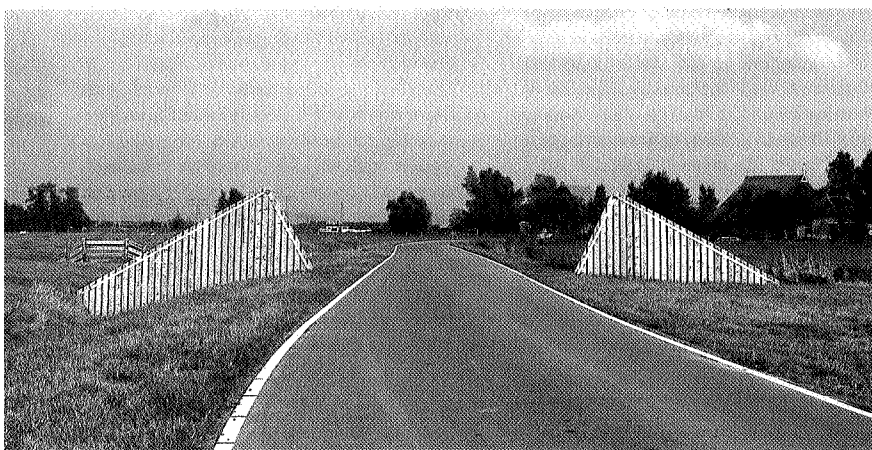
Landart-project Hempens-Teerns,
foto's Gerard Groenewoud

en klei-weidlandschap. Zo op het eerste gezicht niets bijzonders. Een gewoon dorp dat wat ligt te suffen in de zon. Van enige opwinding lijkt geen sprake. Maar schijn bedriegt, want Hempens-Teerns dreigt te worden opgeslokt door uitbreidingsplannen van Leeuwarden. En dat niet alleen. Ook het unieke grootschalige landschapsproject van de kunstenaar

Gerlof Hamersma, in 1992 gerealiseerd om de nauwe samenhang van de twee dorpjes te onderstrepen, lijkt op de nominatie te staan ten prooi te vallen aan de expansiedrift van de gemeente Leeuwarden. Maar er gloort hoop aan de andere kant van deze medaille, of zoals Hamersma het zegt: *'Het lijkt een opdracht voor het leven te worden, want een vervolgoopdracht van de gemeente Leeuwarden omvat meewerken en -denken over de mogelijkheden om de eigenheid van Hempens-Teerns te behouden en dit door een kunsttoepassing te waarborgen. Het wordt een verhaal. Dat is ook het goede hieraan. Te vaak gebeurt het in mijn ogen dat kunstwerken maar ergens worden gelanceerd, zonder historische context. Dit is een proces dat uiteindelijk wel resulteert in een soort concrete vorm, maar het is het hele verhaal dat het sterk maakt.'*

Samenspraak

Het landart-verhaal Hempens-Teerns begon in 1984 toen Hamersma een brief kreeg van het bestuur van Dorpsbelang om te kijken of er in een van de dorpjes een kunstwerk kon worden gerealiseerd. *'Men schetste het beeld van twee dorpjes onder de rook van Leeuwarden die vechten voor het behoud van dorpshuis, school en dergelijke en voor de leefbaarheid van de dorpen. Men wilde de band tussen de twee dorpjes verbeeld zien in een kunstwerk, en tevens de identiteit van Hempens-Teerns ten opzichte van de stad Leeuwarden onderstrepen door een kunsttoepassing'*, zo omschrijft Hamersma het begin. Duidelijk was voor hem dat - wilde hij de opdracht aanvaarden - er geen sprake zou kunnen zijn van een losstaand object/ beeld dat ergens een plekje zou krijgen in Hempens-Teerns. *'Ik was in die tijd - mede door vandalisme aan beelden*

- veel bezig met het idee dat kunst in samenspraak met de gemeenschap ontwikkeld zou moeten worden. Samen met Dorpsbelang en een aantal geïnteresseerde dorpsbewoners zijn we toen om de tafel gaan zitten, om te kijken wat nu de belangrijkste en meest wezenlijke aspecten waren die zij in het kunstwerk terug wilden zien.'

Kunstwerk als vuist

Resultaat van deze bijeenkomsten was dat er een aantal uitgangspunten werd geformuleerd. Ten eerste zou het spiegeleffect van de twee dorpen in het kunstwerk verwerkt moeten worden; links van de Himpenserdijk ligt de bebouwing van Teerns, over de brug begint de bebouwing van Hempens. Deze links-rechts tegenstelling vormt een van de karakteristieken van Hempens en Teerns en wordt door Hamersma het spiegeleffect genoemd. Ten tweede zou er iets met water gedaan moeten worden en ten derde lagen er wellicht mogelijkheden een *landart*-achtige toepassing te realiseren vanwege de landschappelijke ligging van de dorpjes en de uitvoering van de ruilverkavelingsplannen. Ten aanzien van de inhoudelijke uitgangspunten werden twee criteria geformuleerd: het versterken van de relatie tussen de twee dorpen en het omringende landschap en het bevestigen en verstevigen van de eigen identiteit van Hempens en Teerns ten opzichte van Leeuwarden. Vervolgens kwam er een landschapsbeschrijving en een ruimtelijke inventarisatie, waarna Hamersma aan de slag kon. 'Het is een soort tweelingdorp en het grappige is dat ze gespiegeld liggen met de brug als spil. Wat ik heb gedaan is het volgende: ik heb een passer op de brug gezet, vervolgens heb ik een cirkel om die twee dorpen getrokken en die punten heb ik

Gerlof Hamersma

Ronde damwand in de Greuns

gemarkeerd en vormgegeven door drieboekige schermen van hout. De drieboeksvorm van die landmarks - zoals het project ook heet - verwijst naar de drieboekige constructie van de brug. Zij kregen een plek waar de cirkel het water en de weg snijdt. Het idee was om een territorium af te bakenen, zodat je om die twee dorpen een denkbeeldige cirkel zou kunnen trekken. Tijdens de gesprekken vooraf was namelijk gebleken dat de dorpen min of meer het kunstwerk wilden gebruiken om een vuist te maken tegen de gemeente Leeuwarden. Zij voelden zich bedreigd in hun bestaan, doordat de stad steeds verder oprukt en ze willen hun landschappelijkheid bewaren. Deze cirkel, de buitenste, symboliseert een soort grens. In de trant van: 'dit is van ons', zo omschrijft Hamersma zijn concept. Omdat hij ook de verbondenheid tussen de twee dorpen wilde aangeven trok hij een tweede cirkel heel kort rond de brug. 'Die twee dorpjes hebben ieder dan wel hun eigen naam, maar ze zijn tegelijkertijd ook één. Die binnencirkel is het symbool van die samenhang', aldus Hamersma, die vooral met de binnencirkel aardig in de problemen raakte.

Hoogteverschillen

Zijn aanvankelijke opzet was de cirkel te concretiseren door een kring van palen op de naastliggende weilanden te plaatsen. Al deze palen zouden op dezelfde hoogte boven het Fries boezempeil hun beëindiging moeten krijgen. Hamersma wilde hiermee de hoogteverschillen van maaiveld, kaden en watergang afleesbaar maken. De palen zouden de forse diameter van 75 centimeter krijgen, in verband

met de zichtbaarheid. 'Wat ik wilde aangeven was het niveauverschil tussen het polderland/laagland aan de ene kant van de brug en het hoge cultuurland aan de andere kant. Dat niveauverschil is zeker een meter. Door nu die palen waterpas aan de bovenkant te maken, zou die ene rij plotseling twee meter lang worden, terwijl de andere rij maar een meter hoog zou zijn. Op een heel simpele visuele manier vertel je op die manier iets over het landschap. Maar de problemen ontstonden door een boer die voor dat kleine stukje land een gigantisch bedrag wilde incasseren. Over het algemeen waren de boeren bereid hun medewerking te verlenen, maar die ene dacht er een vette winst uit te halen. Er zijn onnoemelijk veel gesprekken met hem gevoerd, maar het schoot niet op. Op een gegeven moment was het zo dat ik dacht dat het hele project niet door zou gaan. Over en uit. Maar vanuit Dorpsbelang is toen toch weer een poging gedaan en toen lukte het wel, met dien verstande dat ik mijn concept moest aanpassen, omdat er slechts een hoek van het landschap mocht worden weggegraven. Die rand is verhard en voor die wal zijn palen geslagen. Dat geeft op zich ook een heel aardig effect. Rond die brug is nu een soort binnenmeerte ontstaan, met aan beide kanten palen', aldus Hamersma. En daarmee is voorlopig de cirkel gesloten. Voor hoelang is nog de vraag, maar zeker is wel dat als het dorp mocht worden opgeslokt door grote broer Leeuwarden, Hamersma er dan bij zal zijn om mee te praten over de instandhouding van de eigenheid van het dorp. Een kunstwerk voor het leven. —